

Mateusz Ratyński

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego

ORCID: 0000-0002-8346-5254

Powstanie Wielkopolskie w pamiętniku marszałka Wojciecha Trąpczyńskiego

Słowa kluczowe

Wojciech Trąpczyński, zabór niemiecki, Powstanie Wielkopolskie, narodowa demokracja, Józef Piłsudski

Streszczenie

Artykuł przedstawia syntetycznie spór sanacji i endecji o rolę w micie założycielskim II RP. Osią zagadnienia jest tekst wspomnieniowy o Powstaniu Wielkopolskim autorstwa Wojciecha Trąpczyńskiego (1860–1953). Był on czołowym politykiem ruchu narodowego, uznanym prawnikiem, obrońcą interesów polskich w zaborze niemieckim oraz twórcą życia politycznego w II RP. Sprawował liczne funkcje w życiu publicznym, m.in. posła w Landtagu (1910–1918) i Reichstagu (1912–1918), członka władz Naczelnej Rady Ludowej (1918–1919), posła RP (1919–1922 i 1928–1935) i senatora RP (1922–1928) w tym marszałka Sejmu Ustawodawczego (1919–1922) oraz marszałka Senatu RP (1922–1928).

Powstanie Wielkopolskie w pamiętniku marszałka Wojciecha Trąpczyńskiego

Natychmiast po powstaniu II Rzeczypospolitej ugrupowania polityczne rozpoczęły rywalizację o wpływy w społeczeństwie. Jednym z elementów walki była swoista licytacja o rolę w odzyskaniu niepodległości. Spór, głównie o charakterze publicystycznym, był częścią propagandy politycznej oraz budowania własnej tożsamości ideowej. Zarówno ruch narodowy, socjalistyczny, ludowy, chrześcijański, jak

i konserwatywny kształtowały swoje oblicze w oparciu o tradycje i przeszłość. Każde środowisko pragnęło podkreślić własne osiągnięcia w ramach mitu założycielskiego młodego państwa, przy równoczesnym deprecjonowaniu zasług konkurentów¹.

Spór historiograficzny dotyczył głównie najsilniejszych i najbardziej wpływowych środowisk ideologicznych – socjalistycznego (potem sanacyjnego) na czele z Józefem Piłsudskim oraz endecji kierowanej przez Romana Dmowskiego. Obie grupy odegrały kluczową rolę w odzyskaniu przez Polskę niepodległości wraz z ukształtowaniem jej granic. Po zamachu majowym 1926 roku i przejęciu władzy przez sanację nastąpiło oficjalne upowszechnienie kultu Piłsudskiego jako zbawcy narodu. Nowy obóz rządowy wykorzystywał potężny arsenał środków przekazu poprzez administrację, szkołę, wojsko, prasę i literaturę w celu wykreowania swojej nadrzędnej i wyłącznej roli w micie założycielskim II RP. Piłsudski stanowił główny element ideologii tego obozu. Został zrytualizowany, budził w społeczeństwie sentyment jako ojciec narodu, Komendant, Marszałek czy Dziadek. Jego legenda miała rolę legitymizującą, identyfikacyjną i integracyjną. W oficjalnej historiografii sanacji czyn niepodległościowy został zredukowany wyłącznie do akcji zbrojnej Piłsudskiego i jego zwolenników. Prosta, romantyczna i łatwa do zapamiętania legenda stała się tym samym mitem powstania II RP. O wielkości Marszałka przypominało ponadto nazewnictwo ulic, placów, uczelni, ale również numizmatyka i filatelistyka.

Kult Piłsudskiego został oficjalnie usankcjonowany przez władze państwowe w 1938 roku ustawą o ochronie jego imienia, chociaż już wcześniej władze państwowe używały cenzury i represji przeciwko opozycji negującej zasługi Marszałka (szczególnie po jego śmierci w 1935 roku). Specjalną rolę odegrał powołany w 1923 roku Instytut Badań Najnowszej Historii Polski (od 1930 roku Instytut Badania Najnowszej Historii Polski, następnie od 1935 roku Instytut Józefa Piłsudskiego poświęcony badaniu najnowszej historii Polski).

¹ Szerzej: A. Czubiński, *Spory o Drugą Rzeczpospolitą. Ewolucja poglądów publicystyki i historiografii polskiej na temat przyczyn odbudowy i znaczenia niepodległego państwa dla narodu polskiego*, Instytut Zachodni, Poznań 1983; *Rok 1918. Tradycje i oczekiwania*, red. A. Garlicki, Czytelnik, Warszawa 1978; A. Wierzbicki, *Spory o polską duszę. Z zagadnień charakterologii narodowej w historiografii polskiej XIX i XX w.*, IH PAN, Warszawa 1993.

Ośrodek zajmował się gromadzeniem materiałów źródłowych dotyczących historii Polski, badaniem tych materiałów i ich publikowaniem oraz współpracą z instytucjami państwowymi i społecznymi. Organem instytutu było czasopismo „Niepodległość” wydawane od 1929 roku. W redagowanym przez Leona Wasilewskiego periodyku podkreślano szczególną rolę Piłsudskiego i ruchu socjalistycznego w okresie zaborów. Na drugi plan przesunięto działalność dyplomatyczną Dmowskiego i endecji, a także akcje zbrojne gen. Józefa Hallera i jego Błękitnej Armii².

Pozbawieni po puczu majowym wpływów w administracji rządowej narodowi demokraci musieli bronić swojego dorobku w micie założycielskim II RP. W prasie endeckiej regularnie dementowano wypowiedzi publicystów sanacji dotyczące negatywnej roli polityków endecji w czasie początków państwowotwórczych u zarania niepodległości. W 1933 roku ukazała się książka autorstwa piłsudczyka, pułkownika Władysława Pobóg-Malinowskiego pt. *Narodowa Demokracja 1887–1918. Fakty i dokumenty*. Autor opracowania uwiarygodniał swoje negatywne opinie o ruchu narodowym kwerendą źródłową w Muzeum Raperswilem i licznych bibliotekach krajowych.

Odpowiedzią Dmowskiego na propagandę sanacji miało być opracowanie całościowej, monumentalnej i dobrze udokumentowanej źródłowo monografii polskiego obozu narodowego. Publikacja miała utrwalić dorobek formacji w wymiarze ideologicznym i personalnym. Początkowo propozycję napisania książki otrzymał dziennikarz i wieloletni redaktor „Gazety Warszawskiej” i „Myśli Narodowej” Zygmunt Wasilewski. Kolejnym potencjalnym autorem był historyk Władysław Konopczyński, były poseł ZLN i profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ostatecznie trudnego zadania podjął się Zygmunt Wojciechowski, który zajął się gromadzeniem dokumentacji historycznej obozu endeckiego. W okresie II RP spisywał wspomnienia żyjących członków LN, dysponował również listą członków organizacji ze wszystkich dzielnic kraju.

Prowadzenie prac dokumentacyjnych było szczególnie ważne w kontekście działalności periodyku „Niepodległość”, którego

² Zob. szerzej: W. Wójcik, *Legenda Piłsudskiego w polskiej literaturze międzywojennej*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1986; H. Hein-Kircher, *Kult Piłsudskiego i jego znaczenie dla państwa polskiego 1926–1939*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2008.

autorzy mieli wykorzystywać zbiory raperswilskie w celu obniżenia powagi endecji. Obóz sanacji propagandowo wykorzystywał niektóre niejasne zdarzenia i informacje z historii narodowej demokracji, celowo nagłaśniał afery i skandale. W 1934 roku Wojciechowski odszedł z SN i zaniechał pracy badawczej, która mogła nabrać charakteru fundamentalnej historiografii endecji. Dokończeniem dzieła zajął się następnie jeden z najbliższych współpracowników Dmowskiego, Stanisław Kozicki, który jednak do wybuchu II wojny światowej nie zdążył opublikować książki³.

W latach trzydziestych sanacja dążyła nawet do przejęcia obchodów Powstania Wielkopolskiego, zbrojnego zrywu, którego organizatorami w 1918 roku byli działacze narodowi, konserwatywni i chadeccy skupieni wokół Naczelnej Rady Ludowej. U zarania niepodległości jedną z najliczniejszych organizacji kombatanckich było Towarzystwo Powstańców i Wojaków, które w 1925 roku skupiało ponad 80 tys. członków. Powołane w 1921 roku miało charakter bezpartyjny, wojskowy i wychowawczy. Organizacja była jednak zbliżona do prawicy, chociażby ze względu na swojego prezesa, którym był gen. Józef Dowbor-Muśnicki. W ramach walki o wpływ w ruchu kombatanckim powstał w 1932 roku związany z sanacją Związek Weteranów Powstań Narodowych RP 1914–1919 z siedzibą w Poznaniu, który wywodził się ze Związku Byłych Uczestników Powstań Narodowych RP. Na czele instytucji stał gen. Stanisław Taczak. Na podstawie sprawozdania z 1937 roku można stwierdzić, że skupiała ona zaledwie 23 252 członków w 270 kołach w okręgach poznańskim, pomorskim i śląskim. W 1938 roku Związek, po konsolidacji z Towarzystwem Powstańców Wielkopolskich 1918–1919, przekształcił się w Związek Powstańców Wielkopolskich z gen. Kazimierzem Raszewskim jako prezesem⁴.

W sporze ideowym z sanacją uczestniczyła praktycznie cała elita polityczna narodowej demokracji. Jednym z głównych autorytetów

³ Szerzej o tym: E. Maj, *Komunikowanie polityczne narodowej demokracji 1918–1939*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2010.

⁴ T. Stawicki, *Działalność Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Ostrowie w latach 1921–1939*, Ostrowskie Towarzystwo Genealogiczne, Ostrow 2019, s. 21–38; J. Łuczak, *Organizacje kombatanckie powstańców wielkopolskich w II Rzeczypospolitej*, „Kronika Wielkopolski” 2008, nr 4, s. 89–99; M. Ratyński, *Maksymilian Włodarczak (1890–1983). Działacz strażacki i powstaniec wielkopolski z Czarnkowa*, MHPRL, Warszawa 2023, s. 32–35.

prawicy był Wojciech Trąpczyński (1860–1953), wybitny polityk narodowej demokracji, prawnik oraz wieloletni parlamentarzysta niemieckiego i polskiego ustawodawstwa. W historii zapisał się szczególnie jako nieprzejednany obrońca polskich interesów w zaborze pruskim oraz jeden z twórców polskiej państwowości⁵. W okresie zaborów był właścicielem kancelarii notarialnej i adwokackiej, dyrektorem poznańskiego Hotelu Bazar oraz członkiem Rady Miasta Poznań. Sprawował liczne ważne funkcje w życiu publicznym, m.in. posła w Landtagu (1910–1918) i Reichstagu (1912–1918), członka władz Naczelnej Rady Ludowej (1918–1919), posła RP (1919–1922 i 1928–1935), senatora RP 1922–1927, marszałka Sejmu Ustawodawczego (1919–1922) oraz marszałka senatu (1922–1927).

W drugiej połowie lat trzydziestych pozbawiony znaczącej funkcji w życiu publicznym, Trąpczyński odgrywał rolę weterana ruchu narodowego i nestora parlamentaryzmu. Jeszcze w latach dwudziestych rozpoczął pracę nad swoimi wspomnieniami. Uczestniczący w kluczowych wydarzeniach życia politycznego XX wieku Trąpczyński był inteligentnym obserwatorem, miał dobry i precyzyjny styl pisarski. Niestety, nie opracował pełnej relacji ze swojego bogatego życia. Przygotowywane przez niego materiały zaginęły po wybuchu Powstania Warszawskiego w sierpniu 1944 roku. Później, w okresie Polski Ludowej, zniechęcony do pisania, nie wrócił do tematu, uważając go za mało przydatny⁶.

W kwietniu 1938 roku ukazał się w periodyku „Zwrot” fragment pamiętnika Trąpczyńskiego zatytułowany – *Oswobodzenie Wielkopolski. 27 XII 1918. Urywek z pamiętnika*⁷. Artykuł wspomnieniowy wzbudził poważne kontrowersje, ze względu na fragment krytyczny wobec Józefa Piłsudskiego. Trąpczyński przytoczył rozmowy polityczne z Piłsudskim, z których jasno wynikało, że powstańcy wielkopolscy nie mogli liczyć na wsparcie wojskowe ze strony Warszawy.

⁵ Szerzej na temat Wojciecha Trąpczyńskiego, zob. Z. Kaczmarek, *Wojciech Trąpczyński*, Lega, Poznań 1993; M. Ratyński, *Trąpczyński Wojciech [w:] Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, t. 3, pod red. K. Kawęckiego, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2021, s. 366–380.

⁶ J. Gembicki, *B. Marszałek Trąpczyński o Geiserze*, „Gazeta Robotnicza” 1946, nr 181, s. 4.

⁷ W. Trąpczyński, *Oswobodzenie Wielkopolski. 27 XII 1918. Urywek z pamiętnika*, „Zwrot” 1938, nr 16–17, s. 2–4.

Relacja burzyła długo budowany wizerunek Marszałka jako ojca narodu, a Trąpczyński stanął przed sądem oskarżony o obrazę imienia Piłsudskiego⁸.

W ramach artykułu źródłowego ukazuje się po raz pierwszy fragment wspomnień Trąpczyńskiego poświęconych Powstaniu Wielkopolskiemu. Poprawione zostały błędy merytoryczne, ortograficzne i stylistyczne, dokonałem również ujednoczenia zapisu tekstu. Wprowadziłem także przypisy biograficzne i rzeczowe.

Oswobodzenie Wielkopolski. 27 XII 1918. Urywek z pamiętnika Jaki był w zaborze pruskim stan umysłów podczas wojny światowej?

Od roku 1885 postanowił był rząd pruski bezwzględne wynarodowienie dzielnic polskich. A więc nastąpiły wydalenia 40 000 Polaków zrodzonych za pruską granicą. Skasowanie języka polskiego nie tylko w urzędach, ale i w szkołach. Zasadnicze niedopuszczanie Polaków do urzędów w dzielnicach polskich. Wyznaczanie pierwotnie 100 milionów marek, a następnie do przeszło miliarda na Komisję Kolonizacyjną. Dalej zakaz budowania nowych osad przez Polaków (1904), a wreszcie wywłaszczanie (1908). A gdy to wszystko nie wydawało dość spieszonych dla germanizacji rezultatów, tuż przed wojną rząd pruski zaprojektował bezwzględne prawo przedkupu dla państwa pruskiego w dzielnicach polskich, prawo, które byłoby więcej jeszcze wyrwało ziemi z rąk polskich, niż to zdołała zrobić Komisja Kolonizacyjna. Ale wybuch wojny przerwał te niecne zamiary!

Jednym słowem Prusacy byli zdecydowani użyć wszelkich środków, aby wyprzeć żywioł polski z zaboru pruskiego. Można sobie wyobrazić, ile nienawiści do Niemców zebrało się przez ostatnie lat trzydzieści w duszy społeczeństwa wielkopolskiego!

A tu wybucha wojna! Oprócz kilkunastu ludzi z kół ziemiańskich, którym interes materialny – szedł nad wszystko, całe społeczeństwo sympatyzowało z Ententą, chociaż pod butem niemieckim i pod

⁸ *Akt oskarżenia przeciw W. Trąpczyńskiemu za obrazę Marszałka Piłsudskiego*, „Dziennik Bydgoski” 1938, nr 102, s. 4; *Wojciech Trąpczyński stanie przed sądem*, „Gazeta Wągrowiecka” 1938, nr 104, s. 2.

prawami wojennymi zmuszone było wstrzymywać się od wszelkich demonstracji.

A tu jak piorun z jasnego nieba przychodzi w pierwszych dniach sierpnia 1914 wiadomość z Galicji, że znaleźli się Polacy, którzy tworzą ochotnicze wojsko na korzyść Austro-Niemiec.

Bo uprzytomnijmy sobie: co by się było stało, gdyby utworzenie legionów przez Piłsudskiego nie było pozostało tylko gestem, gdyby całe społeczeństwo polskie było poszło tą samą drogą i było wystawiło armię narodową 200 000 ludzi, jak się Niemcy spodziewali? W latach 1917 i 1918 były chwile, gdzie taka świeża polska armia mogła przechylić szalę definitywnie na korzyść Niemców. Jakby wtedy wyglądała Europa? Co było warte naiwne liczenie niektórych Polaków na wdzięczność Niemców, to widzimy dziś z rozlicznych memoriałów niemieckich z czasów wojny. Widzimy to mianowicie z memoriału Hindenburga⁹ z roku 1918, w którym proponuje suchą gębą zabranie Królestwa Polskiego aż po Pilicę a wysiedlenie wszystkich „zaprzyjaźnionych” Polaków na Wschód. Gdyby Niemcy były odniosły ostateczne zwycięstwo dzięki krwi przelanej dobrowolnie przez naród polski.

Jak tylko w Niemczech wybuchła rewolucja (9 listopada 1918), Polacy zaboru pruskiego przystąpili do zorganizowania przyszłej niepodległości. Wyłoniono w Poznaniu Radę Ludową dla całego zaboru pruskiego, składającą się z jakichś 80 członków. Ta zaś Rada powierzyła tymczasowe rządy Naczelnej Radzie, złożonej z 5 osób; owa Naczelna Rada przystąpiła natychmiast do zorganizowania dzielnicy poznańskiej¹⁰.

Ciekawą była ta robota organizacyjna. Nie posiadaliśmy wówczas (listopad 1918) absolutnie żadnej rzeczywistej siły, ani policji, ani choćby jednej kompanii wojska, ani broni, ani amunicji. Ale dopomógł nam przypadek. Rewolucja w Niemczech oddała całą lokalną

⁹ Paul von Hindenburg (1847–1934) – niemiecki wojskowy, polityk konserwatywny, feldmarszałek Armii Niemiec, czołowy dowódca w czasie I wojny światowej, prezydent Republiki Weimarskiej i III Rzeszy (1925–1934).

¹⁰ 5 grudnia 1918 r. Polski Sejm Dzielnicowy w Poznaniu uznał Naczelną Radę Ludową za legalną władzę państwową, która powstała jeszcze w 1916 r. Następnego dnia NRL wyłonił Komisariat, czyli organ wykonawczy. Jego członkami byli: ks. Stanisław Adamski, Władysław Seyda, Wojciech Korfanty, Józef Rymer, Stefan Łaszewski oraz Adam Poszwiński.

władzę Radom Żołniersko-Robotniczym, to jest socjalistom. I Poznań utworzył taką radę złożoną w połowie z Polaków, a w drugiej połowie z socjalistów niemieckich.

Wedle przykładu wziętego z Niemiec zachodnich Rada Żołniersko-Robotnicza w Poznaniu nadała sobie prawo zamianowania przy każdym wyższym urzędzie państwowym kontrolera. Oczywiście kontrolerami zamianowano wyłącznie Polaków, ponieważ wszyscy kontrolowani byli Niemcy. Procedura ta ułatwiła znacznie późniejsze objęcie rządów.

Najważniejszą jednak funkcją Rady Żołniersko-Robotniczej w Poznaniu było biuro paszportowe, wystawiające paszporty dla dziesiątek tysięcy żołnierzy niemieckich przelewających się z bronią w rękę przez Poznań w odwrocie ze Wschodu. W tym biurze postaraliśmy się o to, że żołnierzom narodowości niemieckiej wydawano natychmiast paszporty na zachód, – zaś Polaków zatrzymywano wraz z bronią w Poznaniu. W ten sposób zebraliśmy w Poznaniu aż do końca grudnia kilka tysięcy żołnierzy Polaków, – niestety nie – skadrowanych.

Listopad 1918. Podczas gdy całe społeczeństwo poznańskie solidaryzowało się z akcją organizacyjną Naczelnej Rady Ludowej, znalazło się kilkunastu młodzieńców, tworzących Związek Młodej Polski¹¹, którzy oświadczyli, że nie mogą Rady Naczelnej uznać za swą władzę, bo postanowili słuchać tylko rozkazów Józefa Piłsudskiego¹². Ze względu na to, że Piłsudski w zaborze pruskim był znanym tylko z gazet i przy tym niepopularnym, – oświadczenie takie w chwili, gdzie jako siła realna nic jeszcze nie reprezentowaliśmy, musiało wywołać zamęt w polskich szeregach. Wprawdzie i w szeregach niemieckich panował straszny zamęt; ale widok sporów w obozie polskim byłyby niewątpliwie dodał Niemcom otuchy w oporze przeciwko polskim aspiracjom wolnościowym.

W tym stanie rzeczy pod koniec listopada 1918 r. Naczelna Rada Ludowa wysłała mnie do Warszawy, abym tam Józefowi Piłsudskiemu wyjaśnił fatalne skutki, jakie warcholstwo choćby garstki

¹¹ Mowa o ekspozyturze Związku Młodzieży Polskiej „Zet” w Wielkopolsce, która rozpoczęła działalność w 1918 r. Środowisko było związane z lewicą piłsudczykowską.

¹² Józef Piłsudski (1867–1935) – polityk, wojskowy, komendant I Brygady Legionów Polskich podczas I wojny światowej, marszałek Wojska Polskiego, naczelnik państwa (1918–1922), dwukrotny premier (1926–1928 i 1930), minister spraw wojskowych (1918, 1926–1930 i 1931–1935).

Poznańczyków, odwołujących się na autorytet Piłsudskiego, może wywołać. Po rozmowie z gen. Szeptyckim¹³ (ówczesnym ministrem wojny), który podzielał moje zdanie, za tegoż poradą udałem się do Piłsudskiego z żądaniem, aby wydał nakaz do [Związku – MR] Młodej Polski w Poznaniu w sensie uznania Naczelnej Rady Ludowej za swą władzę. Piłsudski nie robił żadnych trudności i wręczył mi żądany rozkaz do [Związku – MR] Młodej Polski.

Ale w dalszej rozmowie na moje pytanie: – „Jak to będzie, jeśli Poznańskie nie wytrzyma aż do końca konferencji paryskiej i ogłosi niepodległość? Czy wtedy nam pomożecie?” – odpowiedź Piłsudskiego brzmiała: – „Nie będziemy wam mogli dać ani jednego żołnierza, ani jednego karabinu”.

Powróciłem do Poznania mocno zmartwiony odpowiedzią Piłsudskiego. Radziłem Naczelnej Radzie, aby ze względu na dość jeszcze wielkie siły wojskowe Niemców, a brak broni i amunicji u nas, starała się nieuchronny krwawy konflikt z Niemcami odsunąć jak najdłużej, aż się trochę wzmocnimy.

Grudzień 1918. Pierwsze tygodnie grudnia spędzaliśmy nie w bezczynnym oczekiwaniu wypadków, ale w przygotowaniu do niepodległości. Przez naszych kontrolerów mianowanych przez Radę Żołniersko-Robotniczą uzyskaliśmy wgląd we wszystkie gałęzie administracji pruskiej. Dwukrotnie byłem w Berlinie, aby uzyskać od ministrów cichą zgodę na natychmiastowe spolonizowanie szkół; na to z dość kwaśną miną – chociaż socjaliści – przystali.

Tymczasem zbliżała się chwila przełomowa. Podczas świąt Bożego Narodzenia zjawiała się w Poznaniu misja angielska z pułkownikiem Wade¹⁴ na czele. Z nią razem zjechali pp. Ignacy Paderewski¹⁵

¹³ Stanisław Szeptycki (1867–1950) – wojskowy, generał Armii Austro-Węgier i Wojska Polskiego, główny dowódca Legionów Polskich w trakcie I wojny światowej, szef Sztabu Generalnego WP (1918–1919), minister spraw wojskowych w II rządzie Witosa (1923).

¹⁴ Harry Herschelem Wade (1873–1959) – brytyjski wojskowy, dyplomata, podpułkownik, członek misji wojskowej towarzyszącej Ignacemu Paderewskiemu, w kolejnych latach delegat w Lidze Narodów.

¹⁵ Ignacy Paderewski (1860–1941) – polityk centrum, pianista, kompozytor, podczas I wojny światowej przedstawiciel KNP w Stanach Zjednoczonych, premier i minister spraw zagranicznych (1919), współtwórca centroprawicowego Frontu Morges w 1935 r., przewodniczący Rady Narodowej RP (1939–1941).

i Stanisław Grabski¹⁶. Przyjezdni zostali przywitani przez ludność poznańską z entuzjazmem. Całe miasto wywiesiło obok sztandarów narodowych flagi angielskie, francuskie i włoskie.

Niemcy z utajoną złością patrzeli na tę demonstrację. Aż w trzecie święto w godzinach popołudniowych wyruszył z koszar 6 pułku piechoty oddział wojska, kierując się ku centrum miasta. Oddział ten zrywał wszelkie flagi polskie i państw ententy, jakie napotkał po drodze. Nasi żołnierze zaczęli stawiać opór, aż pod wieczór wywiązała się bitwa w całym mieście.

Nasi żołnierze szturmem brali z kolei gniazda, w których się bronili Niemcy. W czwartym dniu świąt pozostały nierozbrojone tylko koszary 6 pułku piechoty. Na interwencję pruskich ministrów, którzy zjechali na wieść o powstaniu z Berlina, i te oddziały kapitulowały, a w zamian za to wypuszczono je do Niemiec z bronią w rękę.

Jak było do przewidzenia, Niemcy nie chcieli uznać naszej niepodległości. Nastąpiły kilkumiesięczne krwawe walki na granicy zachodniej i północnej Poznańskiego...

Ale administracja wewnątrz Poznańskiego dzięki naszym przygotowaniom przeszła prawie bez tarć w ręce polskie.

Mateusz Ratyński

Bibliografia

Prasa

Akt oskarżenia przeciw W. Trąpczyńskiemu za obrazę Marszałka Piłsudskiego, „Dziennik Bydgoski” 1938, nr 102.

Gembicki J., *B. Marszałek Trąpczyński o Geiserze*, „Gazeta Robotnicza” 1946, nr 181.

Trąpczyński Wojciech, *Oswobodzenie Wielkopolski. 27 XII 1918. Urywek z pamiętnika*, „Zwrot” 1938, nr 16–17.

Wojciech Trąpczyński stanie przed sądem, „Gazeta Wągrowiecka” 1938, nr 104.

¹⁶ Stanisław Grabski (1871–1949) – polityk narodowej demokracji, profesor ekonomii, w okresie I wojny światowej członek KNP w Paryżu, prezes ZLN, poseł RP (1919–1927), minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego (1923, 1925–1926), przewodniczący II Rady Narodowej RP (1942–1944), wiceprezes Krajowej Rady Narodowej (1945–1947).

Opracowania

Czubiński Antoni, *Spory o Drugą Rzeczpospolitą. Ewolucja poglądów publicystyki i historiografii polskiej na temat przyczyn odbudowy i znaczenia niepodległego państwa dla narodu polskiego*, Instytut Zachodni, Poznań 1983.

Hein-Kircher Heidi, *Kult Piłsudskiego i jego znaczenie dla państwa polskiego 1926–1939*, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2008.

Kaczmarek Zygmunt, *Wojciech Trąpczyński*, Lega, Poznań 1993.

Łuczak Jarosław, *Organizacje kombatanckie powstańców wielkopolskich w II Rzeczypospolitej*, „Kronika Wielkopolski” 2008, nr 4.

Maj Ewa, *Komunikowanie polityczne narodowej demokracji 1918–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010.

Ratyński Mateusz, *Maksymilian Włodarczak (1890–1983). Działacz strażacki i powstaniec wielkopolski z Czarnkowa*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2023.

Ratyński Mateusz, *Trąpczyński Wojciech*, [w:] *Słownik biograficzny polskiego obozu narodowego*, t. 3, pod red. K. Kawęckiego, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2021.

Rok 1918. Tradycje i oczekiwania, red. A. Garlicki, „Czytelnik”, Warszawa 1978.

Stawicki Tomasz, *Działalność Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Ostrowie w latach 1921–1939*, Ostrowskie Towarzystwo Genealogiczne, Ostrów 2019.

Wierzbicki Andrzej, *Spory o polską duszę. Z zagadnień charakterologii narodowej w historiografii polskiej XIX i XX w.*, Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1993.

Wójcik Włodzimierz, *Legenda Piłsudskiego w polskiej literaturze międzywojennej*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1986.

The Greater Poland Uprising in the Diary of Marshal Wojciech Trąpczyński

Keywords

Wojciech Trąpczyński, German partition, Greater Poland Uprising, national democracy, Józef Piłsudski

Abstract

The article synthesises the dispute between Sanation and National Democracy over their role in the founding myth of the Second Polish Republic. The centrepiece of the issue is a memoir text about the Greater Poland Uprising by Wojciech Trąpczyński

(1860–1953). He was a leading politician of the national movement, a recognised lawyer, a defender of Polish interests in the German partition and a creator of political life in the Second Polish Republic. He held numerous public offices, including member of the Landtag (1910–1918) and Reichstag (1912–1918), member of the Supreme People’s Council (1918–1919), Member of Parliament of the Polish Republic (1919–1922 and 1928–1935) and Senator of the Polish Republic (1922–1928), including Marshal of the Legislative Sejm (1919–1922) and Marshal of the Senate of the Polish Republic (1922–1928).

Der Großpolnische Aufstand im Tagebuch des Marschalls Wojciech Trąpczyński

Schlüsselwörter

Wojciech Trąpczyński, das deutsche Teilungsgebiet, Großpolnischer Aufstand, nationale Demokratie, Józef Piłsudski

Zusammenfassung

Der Artikel stellt den Streit zwischen Sanation und Nationaldemokratie um ihre Rolle im Gründungsmythos der Zweiten Republik Polen dar. Im Mittelpunkt der Frage steht ein Erinnerungstext über den Großpolnischen Aufstand von Wojciech Trąpczyński (1860–1953). Er war ein führender Politiker der nationalen Bewegung, ein anerkannter Jurist, ein Verteidiger der polnischen Interessen im deutschen Teilungsgebiet und ein Schöpfer des politischen Lebens in der Zweiten Republik Polen. Er übte zahlreiche Funktionen im öffentlichen Leben aus, darunter: Abgeordneter im Landtag (1910–1918) und Reichstag (1912–1918), Mitglied der Behörden des Obersten Volkstrats (1918–1919), Abgeordneter der Republik Polen (1919–1922 und 1928–1935) und Senator der Republik Polen (1922–1928), darunter Marschall des gesetzgebenden Sejms (1919–1922) und Marschall des Senats der Republik Polen (1922–1928).

Великопольское восстание в дневнике маршала Войцеха Тромпчиньского

Ключевые слова

Войцех Тромпчиньский, немецкий сектор, Великопольское восстание, Национальная демократия, Юзеф Пилсудский

Резюме

В статье кратко пересказывается борьба между сторонниками Санации и Национальной демократии за роль в учредительном мифе довоенной Польши. Основное внимание уделяется мемуарному тексту авторства Войцеха Тромпчиньского (1860–1953) о Великопольском восстании. Он был ведущим деятелем национального движения, выдающимся юристом, отстаивавшим польские интересы на землях, находящихся под немецким владычеством, а также активным участником политической жизни в довоенной Польше. Он занимал множество политических должностей, в том числе был депутатом земского парламента (1910–1918) и рейхстага (1912–1918), членом Верховного народного совета (1918–1919), депутатом парламента (1919–1922 и 1928–1935) и сената Республики Польша (1922–1928), являлся спикером Законодательного сейма (1919–1922) и сената Республики Польша (1922–1928).